

Stavební záměry a výzkum studny v čp. 4-I na Malém náměstí v Praze

PETR STAREC

Na počátku roku 2002 byl na základě objednávky zahájen archeologický výzkum formou kontrolního dohledu při rekonstrukci staroměstských radničních sklepů pod blokem domů čp. 3-I až čp. 8-I na Malém náměstí v Praze. Náš kontrolní dozor a podle potřeby prováděná archeologická dokumentace se nejprve orientovala na prostory sklepů, v nichž byly prováděny úpravy podlah a vnitřních rozvodů inženýrských sítí. Posléze byl od března roku 2002 zahájen i standardní záchranný výzkum studny středověkého původu. Studna byla objevena v původně nepodsklepené části domovního bloku čp. 3-I a čp. 4-I, kde další stavební záměry počítaly s vybudováním restauračního zařízení v nově rozšířených podzemních prostorech.

Muzeum hlavního města Prahy, jakožto oprávněná organizace zároveň s objevem studny jednala o podmínkách archeologického výzkumu, a to formou smlouvy se stavebníkem, včetně podmínek finančních. V té době, možná právě proto, došlo nakonec ke kolizi zájmů archeologického výzkumu i zájmů stavebníka. Vzniklý spor, který vyústil i ve fyzické znemožnění provádění výzkumu ve stavbu dotčeném objektu, přes několikero jednání zúčastněných stran, včetně oznámení neplnění podmínek zákona č. 20/87 Sb. o státní památkové péči, vyřešila až účast orgánů státního stavebního dohledu a zástupců Pražské archeologické komise. Zmíněný úřední výkon státního stavebního dohledu, spojený s místním šetřením na stavbě, přivedl konečně obě strany, resp. stavebníka, k dohodě o podmínkách archeologického výzkumu. Výzkum pak byl neprodleně v terénu dokončen a bylo zahájeno jeho zpracování.

V souvislosti s tématem nynější konference se proto ještě zastavíme u zmiňovaného sporu mezi stavbou a archeologickým výzkumem. Vzniklý spor byl poněkud pikantní, a to tím, že se odehrával v objektech, které jsou dnes spolu s historickým radničním blokem součástí úředních budov Magistrátu hlavního města Prahy. Stavbou dotčené podzemní prostory čp. 4-I až čp. 8-I byly totiž pronajaty za nám neznámých podmínek soukromé právnické osobě, která se stala stavebníkem, a to s již naznačeným cílem – vybudovat v podzemí na Malém náměstí restaurační a prezentační prostory. Pro zajímavost se ještě můžeme podrobněji zastavit u sledu událostí, které se tehdy při stavbě odehrály, a jež mohou být i příkladem a poučením v podobné nastalé situaci.

Předně je třeba sdělit, že kontrolní dohled na stavbě začal neprodleně po oznámení stavebních prací v suterénech (již běžících...) a stejně jako vlastní výzkum byl skutečně vždy „o krok kupředu“, chceme-li použít úřední slovník, tak v předstihu před stavbou, ale i písemnými dohodami o podmínkách záchranného výzkumu. Po úvodním seznámení s lokalitou a záměry stavby byly na počátku našeho oficiálního kontrolního dohledu na místě učiněny potřebné zápisy do stavebního deníku (18. 1. 2002), obsahující oběma stranami akceptované podmínky kontrolního dohledu. Na základě tohoto jednání na stavbě obdrželo Muzeum hlavního města Prahy již dříve zmíněnou objednávku (ze dne 30. 1. 2002) kontrolního dohledu. Podle zápisu ve stavebním deníku byly předmětem kontroly úpravy podlah suterénu a výkopy inženýrských sítí. Stavebník byl seznámen s možnými náklady kontrolního dohledu, které akceptoval.

Při pokračující stavební činnosti, která vedla i k úpravám suterénního zdiva, byl však objeven plášť studny středověkého původu. Těleso studny, odkryté z boku za zdí sklepa, bylo podle schváleného stavebního projektu v místech nového suterénního prostoru. Po objevu

studny se konala schůzka na místě se stavebníkem, který trval na rychlém odstranění studny, aby bylo zamezeno prodlení stavby. Z naší strany byl přítom zároveň upozorněn, že musí být nově proveden i archeologický výzkum stavbou dotčeného prostoru, včetně výzkumu vlastní studny. Stavebník s výzkumem souhlasil, trval ale na rychlém odstranění tělesa studny, v horní části s recentním zásypem stavebního původu. Zde jsme zřejmě provedli onu fatální chybu. Totiž v zájmu kontinuity archeologického výzkumu a pokračování stavebního postupu (aby opět neznělo, jak archeologický výzkum zdržuje stavbu) jsme upřednostnili vybírání výplně studny a dokumentaci pláště studny s tím, že v přilehlé vhodné suterénní prostře s přístupem k vodě bude takto prozatímně deponovaný materiál postupně později našimi pracovníky rozebrán a proplaven, a nebude tak nutné kumulovat v omezeném místě více pracovníků, když bylo stavebníkem přislíbeno využití vhodného pracovního prostoru v již rekonstruované a dobře osvětlené části sklepa pro rozebrání výplně. Závěrem této části je nutné připomenout významný fakt, že stavebník byl seznámen také s tím, že archeologický výzkum studny je vždy *nákladný*, že v tak omezeném rozsahu znalostí o kvalitě výplně studny v omezené ploše nelze předem sdělit přesné náklady, a že výzkum tedy bude pokračovat s tím, že po zjištění prvních relevantních údajů o objemu a kvalitě bude sdělen rozsah nákladů výzkumu a předložena smlouva o jejím výzkumu. Stavebník s tímto řešením souhlasil a znovu zopakoval, že je pro něj výhodnější a záleží mu předně na tom, aby terénní práce plynule pokračovaly a prostor zvětšeného suterénu byl archeology opuštěn, neboť byl stavebník na něm technologicky závislý.

Ve vybírání studny a v její dokumentaci jsme tak neprodleně pokračovali až do počátku března, kdy studna byla celá vybrána a začalo zároveň plavení deponovaného materiálu a třídění zjištěných nálezů na místě. V té době již stavebník obdržel návrh příslušné smlouvy s rozpočtem nákladů na terénní práci a zpracování archeologických nálezů a archeobotanických vzorků, které byly v té době připraveny v suterénu k expedici do laboratoře. Stavebník ale vyjádřil ostrý nesouhlas s obsahem smlouvy a mírou nákladů a odmítl zároveň v této věci dále vést další dohodovací jednání, a dokonce fyzicky znemožnil od 14. března 2002 náš přístup na staveniště, kde zůstaly volně ležet již postupně zpracovávané archeologické nálezy a neproplavený materiál získaný z výplně studny, neboť do té doby jsme se v jen centrálně uzamykatelných suterénních prostorách pohybovali pouze sami.

Tento vzniklý stav vedl z naší strany neprodleně k zahájení příslušných administrativních kroků, o kterých jsme se zmínili v úvodu našeho příspěvku. Předně bylo důležité zaslání oznámení o vzniklé situaci a nedohodě o podmínkách archeologického výzkumu odboru památkové péče a stavebnímu odboru MHMP, který dříve vydal příslušné stavební povolení na stavbu a nakonec neprodleně vykonal na základě naší výzvy i státní stavební dohled, jakožto k tomu oprávněný orgán. Díky tomu bylo znovu obnoveno jednání o podmínkách archeologického výzkumu studny, tentokrát i za účasti předsedy Pražské archeologické komise dr. Z. Dragouna z NPÚ (jemu tímto patří i naše poděkování za aktivní pomoc při řešení této věci). Poté bylo konečně dosaženo dohody o úhradě nákladů výzkumu. Naše zmiňované písemné oznámení příslušným úřadům bylo nutné už proto, že v suterénu byla znovu zahájena stavební činnost (další bourací práce a výkopové práce) a byl tak znemožněn další kontrolní dohled, a především byly zásadně ohroženy vyzvednuté archeologické památky, které zůstaly volně ležet v centru stavebního dění, aniž bychom s nimi mohli dále pracovat. Hrozilo tedy jejich zcizení stavebními dělníky.

Závěr tohoto příspěvku do programu konference využijeme ke stručné prezentaci vlastního archeologického výzkumu v objektu. Pokus o revitalizaci zdejších sklepních prostor byl totiž započat již v roce 1992, kdy bylo také zrušeno suterénní veřejné WC, jež bylo do podzemních prostor nárožního domu čp. 4-I na Malém náměstí necitlivě vestavěno v minulosti. Postupem času došlo ke změně náhledu na rozsah a způsob využití řešených prostorů a realizace tohoto projektu byla zastavena. Podobný osud však zřejmě postihl i nynější projekt rekonstrukce radničních sklepů při Malém náměstí, neboť po katastrofální povodni na řece Vltavě v srpnu 2002 v Praze se rekonstrukce podzemních prostor zastavila,

přičemž zdejší stavební ruch utichl dokonce již o několik měsíců dříve. Stavba tak zůstala do dnešní doby nedokončena.

Stávající pozdně renesanční dům (před r. 1622, rozšířený 1623) čp. 4-I „U Zlatého rohu“ na Malém náměstí vznikl ze dvou domů na středověkých základech. Nad staršími sklepy byl tedy objekt radikálně přebudován a nově založen jako dvoukřídlý. Severní dům se v prameňech prvně objevuje k roku 1404 a byl zbudován na úzké gotické hloubkové parcele. Jižní nárožní dům patřil na počátku 15. století bohatému *pláteníku Pesoldovi* a mluví se o něm jako o domě velkém. Dům ještě na počátku 15. století měl dvojí nároží, neboť východní soused čp. 3-I vznikl jako přístavěná pozdně gotická novostavba k čp. 4-I.

Vlastní studna byla objevena při rozšiřování sklepních prostor pod hlavní dvůr v přízemí čp. 4-I, a to při odstraňování novodobé přezdívky suterénní zdi mezi přilehlým sklepem pod čp. 3-I a nepodsklepenou plochou dvora čp. 4-I. Těleso studny sestává ze dvou odlišných konstrukčních a patrně časově oddělených stavebních etap. Pomineme-li popis náležové situace a dalších detailů, jež budou předmětem samostatného sdělení na jiném místě, nejstarší službu plnila vlastní studna tradičního válcovitého tvaru, jež začíná nad úrovní nynější podlahové úrovně sklepa a zasahuje přibližně dále do hloubky ca 3 m. Mladší stavební konstrukcí je kuželovitý plášť studny začínající kolem kruhového ústí studny. Tento plášť pokračuje do výše stropů nynějších okolních suterénů a ve své horní části byl zničen zemními pracemi v r. 1938.

Spodní kruhový plášť studny je složen z nasucho kladených lomových břidlicových kamenů a bloků, které tvoří pravidelný kruh o světlosti 1,38 m. Vnitřní líc studny je hrubě formovaný, vnější směrem do základového výkopu pak zcela nepravidelný. Výkop pro tuto partii studny byl již ve sterilním šterkopískovém terénu. Ustálená vodní hladina byla v dubnu r. 2002, již po odlivu zvýšeného průtoku ve Vltavě při jarním (!) preventivním vypouštění vltavské kaskády (a v létě...?), na kótě 184,54 m n. m. (Jadran). Dno studny je konkávní a vodní sloupec tak dosahuje za dnešních vodních poměrů výšky 0,84 m. Teplota vody (měřeno u dna) k 15. 4. 2002 činila 13,7 °C, přičemž při třech kontrolních měřeních v dubnu nebyla zaznamenána žádná změna. Teplota přilehlé sklepní místnosti v tomtéž měsíci byla naměřena na 14,0 °C, a to ve výšce 2 m nad podlahou.

Horní rozšiřující se plášť s bočním otvorem začíná na úrovni kruhového okraje tělesa studny. Plášť nad studnou je složen z nasucho kladených lomových břidlicových kamenů a bloků, které tvoří nepravidelně vzhůru se rozšiřující prostor. Nahodile se ve zdivu vyskytují fragmenty cihel a kameny a bloky z pískovce.

Výplň studny byla tvořena jak uloženinami vzniklými přirozenou sedimentací částic rozpuštěných ve vodě během jejího poslání jakožto zdroje vody, tak i uloženinami v podobě jednorázových zásypů. V době fungování studny jako jímky předpokládáme i záměrné vzhazování jednotlivých odpadků. Původ studny můžeme hledat v době výstavby prvního gotického domu na parcele, což bylo nejpozději v 2. polovině 14. století. Zatím se zdá, že sloužila nejméně až do radikální pozdně renesanční přestavby objektu čp. 4-I a byla proto během svého užívání pravidelně čištěna. Zda po radikální renesanční přestavbě došlo k její proměně v odpadní jímku je předmětem dalšího studia.

Zusammenfassung

Bauvorhaben und Brunnenerforschung in Nr. 4-I auf dem Malé náměstí (Kleinplatz) in Prag

Die archäologische Grabung unter dem Häuserblock Nr. 3-I bis Nr. 8-I auf dem Malé náměstí (Kleinplatz) in Prag wurde im Jahr 2002 in einer Form der Aufsichtskontrolle aufgenommen. Bei der Fortsetzung der Bautätigkeit wurde ein Mantel des mittelalterlichen Brunnens entdeckt. Trotzdem, daß archäologische Erforschung eines Brunnens gewöhnlich wie zeitlich so auch finanziell anspruchsvoll ist, war der Bauauftraggeber am Anfang mit der Fortsetzung der Grabungsarbeiten einverstanden. Spätere Schwierigkeiten in der Sache der Forschungskosten mußten die Vertreter der Staatsverwaltung und die Vertreter der Prager archäologischen Kommission lösen. Die Amtshandlung des Staatsbauaufsichts hat beide Seiten, resp. den Bauauftraggeber zu einer Vereinbarung gebracht, daß die Grabung zur Zufriedenheit der Archäologen fortsetzen und auch beenden sein konnte.

